

วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสามัญญผลสูตร

An Analysis of Vipassana Practice in Samaññaphala Sutta

¹พรลักษณ์ แม้นบุตร และ ²ธานี สุวรรณประทีป
¹Pronlak Maenbud and ²Thanee Suwanprateep

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Thailand.

E-mail: ¹pornlak50411@gmail.com, ²thanees.su@mcu.ac.th.

Received June 1, 2023; Revised September 4, 2023; Accepted October 14, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในสามัญญผลสูตร 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสามัญญผลสูตร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยการศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียง สรุปผลการวิจัยในลักษณะเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักธรรมต่างๆที่พระภิกษุได้นำมาปฏิบัติที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ได้แก่ อินทรีย์สังวร การมีสติสัมปชัญญะ การอยู่อย่างสันโดษ การละนิวรรณ์ 5 ทำให้นักบวชในพระพุทธศาสนามีความประพฤติสงบเรียบร้อย นาศรัทธา นาน้อมใส มีวัตรปฏิบัติควรแก่การนับถือ 2) วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสามัญญผลสูตร พบว่าอินทรีย์สังวร คือ การสำรวมระวังอินทรีย์ 6 หรือสำรวมอายตนะ คือสิ่งที่เชื่อมต่อกันก่อให้เกิดความรู้สึกรวม 2 ประเภทคือ อายตนะภายในและอายตนะภายนอก อายตนะภายในหมายถึงสิ่งที่เชื่อมต่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติภายในตัวคนเรามี 6 ประเภท คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอกหรืออารมณ์ หมายถึง สิ่งที่เชื่อมต่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติอยู่ภายนอกตัวคนมี 6 ประเภท คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ การเจริญวิปัสสนาต้องกำหนดรูป-นามเป็นอารมณ์ ถ้ากำหนดได้จนเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อันเป็นอาการของรูป-นามตามความเป็นจริง จึงจะเกิดผลประโยชน์สูงสุดจนสามารถเข้าถึงซึ่งมรรคผล นิพพาน

คำสำคัญ: ศึกษาวิเคราะห์; การปฏิบัติวิปัสสนา; สามัญญผลสูตร

Abstract

This article contained 2 objectives; (1) to study the content and important teachings in Samaññaphala Sutta, and (2) to analyze the practice of Vipassana meditation in Samaññaphala Sutta. It was documentary research, by studying data from Tipitaka, commentaries, and related scriptures, reviewing, compiling, and summarizing the research results in a descriptive manner, and presenting the relevant information in terms of a descriptive report.

From the study, it was found that; 1) various Buddha's teachings practiced in Samaññaphala Sutta, namely sensual organ awareness, mindfulness and awareness, self-satisfaction, 5 hindrance, which help all disciples to have good conduct, peaceful, trustful and respectful character, 2) an analysis of insight practice found in Samaññaphala Sutta indicated that control of six faculties or sensual organs referring to the contacts of sensual organs which causes the 6 sensual consciousness divided into 2 types; internal consciousness and external consciousness. Internal consciousness refers to the 6 types of connections that happen to everyone naturally; eyes, ears, nose, tongue, body, mind, and the six external sensual bases which appear as outside; visible objects, sounds, smells, tastes, touches, mental objects. The practitioner must contemplate on Nama and Rupa as its meditative objects until he has experienced and realized the impermanence, suffering, non-self as they really are, which are the true nature of all form and name until he will enter the true various states of insight knowledge and attain the Noble Path, Fruits and Nibbana in the end.

Keywords: Analysis; Vipassana Practice; Samaññaphala Sutta

บทนำ

สามัญญผลสูตร พระสูตรที่ว่าด้วยผลแห่งความเป็นสมณะ เป็นพระสูตรหนึ่งอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ใน ทีฆนิกาย สีลขันธวรรคที่ได้กล่าวถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่พระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์แคว้นมคธ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ สวนอัมพวันของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ใกล้พระนครราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ 1,250 รูป วันนั้นเป็นวันอุโบสถ 15 ค่ำเดือน 2 ในราตรีเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า อชาตศัตรูเวเทหิบุตร ทูลถามว่าคนที่มีศีลปะอย่างใดอย่างหนึ่งสามารถนำมาประกอบบารมีให้เกิดผล ประจักษ์แล้วนำผลนั้นมาบำรุงเลี้ยงบิดามารดา บุตรภรรยาญาติมิตร ให้เป็นสุขสำราญได้และนำผลบางส่วนมา บำเพ็ญก็ได้ผลอย่างสูง พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายว่าการบวชให้ผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน การบวชมีผล มากกว่า (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

สามัญญผลสูตรมีหลักธรรมต่างๆที่พระภิกษุได้นำปฏิบัติที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ได้แก่ อินทรีย์สังวร การมีสติสัมปชัญญะ การอยู่อย่างสันโดษ การละนิวรณ์ 5 ทำให้นักบวชในพระพุทธศาสนา ที่มีความประพฤติสงบ เรียบร้อยน่าเลื่อมใส น่าศรัทธา มีวัตรปฏิบัติควรแก่การนับถือเช่น พระอริยบุคคลในระดับต่างๆ หรือผู้ที่มีคุณธรรม ในอันที่จะทำให้บาปธรรมสิ้นไป คือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อบรรเทาบาปธรรมทั้งปวง เพื่อ ลด ละ ทำลายกิเลส หรือผู้ปฏิบัติ ธรรมที่จะเป็นไปเพื่อความเป็นพระอริยบุคคล (พระพุทธโฆสเถระ, 2554)

ด้วยปัญหาเกี่ยวกับความสำคัญของกิเลสนั้น ทำให้ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์จะค้นคว้าในรายละเอียดของคำสอน ในสามัญญผลสูตรเพิ่มเติม อันมีหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติธรรมเพื่อออกจากทุกข์ หากมีการศึกษาความเป็นมา ความสำคัญเนื้อหาของหลักธรรมและหลักปฏิบัติการเจริญวิปัสสนาภาวนาในสามัญญผลสูตรที่สามารถจะนำ หลักธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดความเข้าใจและเสริมสร้างองค์ความรู้ที่สามารถจะนำมาเป็นพื้นฐานแนวทางในการ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้ที่สนใจนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตและ เพื่อให้พระพุทธศาสนาดำรงสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเนื้อหาหลักธรรมสำคัญในสามัญญผลสูตร
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากาวานาในสามัญญผลสูตร

การทบทวนวรรณกรรม

ความสำคัญของการวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากาวานาในสามัญญผลสูตร นำไปสู่การบรรลุธรรม ซึ่งต้องผ่านการฝึกฝนอบรมจิตให้เกิดความศรัทธา ความเพียรและมีความอดทนต่อการปฏิบัติวิปัสสนากาวานาจนเกิดอินทรีย์แก่กล้า คือ การกำหนดพิจารณารู้ รูปนาม ในปัจจุบัน

พระภิกษุทันตะ อาสภมหาเถระ (2513) ได้มีคำอธิบายถึงคำว่า อินทรีย์สังวรศีล ไว้ในหนังสือวิปัสสนาที่ปณีฎีกา ว่า คือการสำรวมระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้เกิดความยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง คมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัสและรู้ธรรมารมณ์ เป็นต้น หรืออีกนัยหนึ่ง อินทรีย์ทั้ง ๖ อย่าง นั้นย่อมสังวรระวังรักษาได้ ฉะนั้นเรียกว่าอินทรีย์สังวรศีล องค์ธรรมได้แก่ สติเป็นประธาน เพราะเมื่อมีการกระทบกับอารมณ์ทั้ง ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์นั้น ต้องตั้งสติกำหนดเพื่อป้องกันมิให้กิเลสนิวรณ์อันเป็นอกุศลเข้ามาครอบงำ ทำให้เกิดยินดียินร้ายขึ้นได้ สติอันแรงกล้าก็ย่อมรักษาศีลได้

สามัญญผลสูตร พระสูตรที่ว่าด้วยผลแห่งความเป็นสมณะ เป็นพระสูตรหนึ่งในพระสุตตันตปิฎก ในทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ที่ได้กล่าวถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่พระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์แคว้นมคธ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ สวนอัมพวันของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ใกล้พระนครราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ 1,250 รูป วันนั้นเป็นวันอุโบสถ 15 ค่ำเดือน 12 ในราตรีเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า อชาตศัตรูเวเทหิบุตร ทูลถามว่าคนที่มีศีลปะอย่างใดอย่างหนึ่งสามารถนำมาประกอบอาชีพให้เกิดผลประจักษ์แล้วนำผลนั้นมาบำรุงเลี้ยงบิดามารดา บุตรภรรยาญาติมิตร ให้เป็นสุขสำราญได้และนำผลบางส่วนมาบำเพ็ญก็ได้ผลอย่างสูง พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายว่าการบวชให้ผลที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน การบวชมีผลมากกว่า

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาโดยอาศัยข้อกำหนดเป็นสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เป็นกรอบปฏิบัติที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมภายในให้เจริญขึ้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตโต, 2559) เป็นลักษณะของบรรพชิตที่นำไปสู่ความศรัทธาเลื่อมใสของหมู่ชน สามารถนำความรู้ที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสแหล่งเรียนรู้และสามารถเพิ่มทักษะในการนำไปปฏิบัติได้จริง เมื่อเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติคือทดลองฝึกปฏิบัติตามที่ได้เรียนมา และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริง (Damnoen et al., 2021) การบูรณาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม (พระอรรถชาติ เดชดำรง, 2566) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำไปใช้ด้วยความรอบคอบ (Tan & Damnoen, 2020) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา (โยตะ ชัยวรมันกุล และคณะ, 2566) ความรู้ ควบคู่กับการมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม ด้วยการปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างสุขสงบ (ปริยพร วิศาลบุรณ์ และคณะ, 2566) และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (Klomkul et al., 2023)

สรุปว่าสามัญญผลสูตรมีหลักธรรมต่างๆที่พระภิกษุได้นำปฏิบัติที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ได้แก่ อินทรีย์สังวร การมีสติสัมปชัญญะ การอยู่อย่างสันโดษ การละนิวรณ์ 5 ทำให้นักบวชในพระพุทธศาสนา ที่มีความประพฤติสงบเรียบร้อยน่าเลื่อมใส น่าศรัทธา มีวัตรปฏิบัติควรแก่การนับถือเช่น พระอริยบุคคลในระดับต่างๆ หรือผู้ที่มีคุณธรรมในอันที่จะทำให้บาปกรรมสิ้นไป คือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อระงับบาปกรรมทั้งปวง เพื่อ ลด ละ ทำลายกิเลส หรือผู้ปฏิบัติธรรมที่จะเป็นไปเพื่อความเป็นพระอริยบุคคล

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสามัญญผลสูตรในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาความเป็นมาหลักธรรมในสามัญญผลสูตร และแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสามัญญผลสูตรมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1) ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) อัน ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถาภาษาไทยอรรถกถาฎีกาปกรณ์วิเสสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเป็นเบื้องต้น

2) ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเช่นหนังสือวิปัสสนานัยเป็นต้นผลงานทางวิชาการเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อเป็นการอธิบายขยายความเนื้อหาเพิ่มเติมจากในพระไตรปิฎกอรรถกถาและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

3) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกับเอกสารชั้นปฐมภูมิ

4) สรุปเรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลโดยวิธีบรรยายเชิงพรรณนา

5) นำเสนอและเผยแพร่ผลงานเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา

ผลการวิจัย

เนื้อหาและหลักธรรมในสามัญญผลสูตร

จากการวิเคราะห์ พบว่าผลที่เกิดขึ้นจากการแสดงธรรมในสามัญญผลสูตร ประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้ ความหมายของสามัญญผลสูตร คือพระสูตรที่แสดงถึงผลของความเป็นสมณะตามแนวทางของพระพุทธศาสนาที่เห็นผลได้ในปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่ผลที่เกิดขึ้นเบื้องต้น เบื้องกลาง และเบื้องสูง คือ เริ่มต้นจากการเบาบางไปด้วยกิเลสจนถึงหลุดพ้นหมดสิ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวงได้ในที่สุด และความเป็นมาของสามัญญผลสูตร เกิดขึ้นจากราวการถามถึงปัญหาข้อสงสัยของพระเจ้าอชาตศัตรูพระเจ้าแผ่นดินมคธ ในเรื่องประโยชน์ที่เห็นได้ในปัจจุบันจากการประพฤติตนเป็นนักบวชหรือเป็นสมณะแก่พระพุทธองค์จนพระเจ้าอชาตศัตรูเข้าใจหายสงสัยได้ และปฎิญาณพระองค์เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิตโดยพระพุทธองค์ได้ทรงอธิบายให้เห็นผลของความเป็นสมณะตามแนวทางของพระพุทธศาสนาได้ในปัจจุบัน 3 ประการคือ

1. สมณะที่ได้รับผลเห็นประจักษ์ในเบื้องต้น ได้แก่ผลที่ทำให้สมณะในพระพุทธศาสนาหลุดพ้นจากฐานะเดิม ไม่ต้องอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส มีความเป็นอิสระภาพ เพราะไม่ต้องวุ่นวายใช้ชีวิตอย่างผู้ครองเรือน ที่ยังต้องข้องเกี่ยวกับเครื่องเศร้าหมอง คือ กาม เกียรติยศ และชื่อเสียงเงินทอง เป็นต้น

2. สมณะที่ได้รับผลเห็นประจักษ์ในเบื้องกลางได้แก่ผลที่ทำให้สมณะในพระพุทธศาสนาได้บรรลุ ฌานที่ 1 ถึง 4 เพราะมีศีลที่สมบูรณ์ตั้งแต่จุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล ตลอดจนระมัดระวังสำรวมอินทรีย์มีสติสัมปชัญญะ มีความสันโดษ และละนิวรณ์ทั้ง 5 ประการซึ่งถือว่าการละกิเลสอย่างกลางได้

3. สมณะที่ได้รับผลเห็นประจักษ์ในเบื้องสูง ได้แก่ผลที่ทำให้สมณะในพระพุทธศาสนาได้วิชา 8 อัน เริ่มแต่การได้วิปัสสนาญาณ มโนมิทธานุญาณ อิทธิวิธานุญาณ ทิพยโสตญาณ เจโตปริยญาณบุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณและอาสวกขยญาณ ซึ่งเป็นญาณที่มีความสำคัญมาก กล่าวคือเป็นญาณ ที่สามารถทำให้หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวงโดยไม่หวนคืนกลับมาใหม่ได้อีก

วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสามัญผลสูตร

การสำรวมระงับอินทรีย์ 6 หรือสำรวมอายตนะ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อายตนะ หมายถึง สิ่งที่เชื่อมต่อกันก่อให้เกิดความรู้สึกมี 2 ประเภทคือ อายตนะภายในและอายตนะภายนอก อายตนะภายในหมายถึงสิ่งที่เชื่อมต่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติภายในตัวคนเรามี 6 ประเภท คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอกหรืออารมณ์ หมายถึง สิ่งที่เชื่อมต่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติอยู่ภายนอกตัวคนมี 6 ประเภท คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ซึ่งสิ่งทั้ง 2 อย่างนี้มาประจวบกันทำให้เกิดกระบวนการรับรู้เรียกว่า “ผัสสะ” เกิดเป็นความรู้สึก 6 ด้าน คือ ตาได้เห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้ดมกลิ่น ลิ้นได้ลิ้มรสเปรี้ยว หวาน มัน เค็ม กายได้สัมผัสจับต้อง อ่อน แข็ง ใจมีความรู้สึกนึกคิดและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งที่ได้รับรู้ในความเป็นไปในชีวิตประจำวันของมนุษย์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553)

การเจริญวิปัสสนาต้องกำหนดรูป-นามเป็นอารมณ์ ถ้าผิดจากการกำหนดรูป-นามเสียแล้ว ก็หาใช้วิปัสสนาภาวนาไม่ วิปัสสนาวิญญานกลับเวียนมาแต่อารมณ์ ไม่พ้นนามรูป อื่นจากนามรูปย่อมเป็นไปไม่ได้ ผู้มีศีลบริสุทธิ์ดี ตั้งมั่นอยู่ในความสันโดษด้วยปัจจัย 4 กำหนดนามรูปพร้อมปัจจัยบำเพ็ญวิปัสสนา ระลึกรู้และพิจารณาสภาวะธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้น ให้เห็นเป็นไปตามความเป็นจริงของอริยสัจ 4 เพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายอันสูงสุดของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือ มรรค ผล นิพพาน ดังนั้น การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจะเกิดผลสำเร็จได้ ต้องอาศัยสติสัมปชัญญะเป็นหลักสำคัญ ในสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นในขณะที่ปัจจุบันอารมณ์ เห็นโดยความเป็นไตรลักษณ์ตามความเป็นจริงของสัจจะธรรม ที่เกิดขึ้นของรูปนาม โดยภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมพึงยินดีในภาวนาและละปะหานะ ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมพึงเจริญสัมมปปธาน 4 อยู่ พึงเจริญอิทธิบาท 4 อยู่ พึงเจริญอินทรีย์ 5 อยู่ พึงเจริญพละ 5 อยู่ พึงเจริญโพชฌงค์ 7 อยู่ พึงเจริญอนุปัสสนา 7 อยู่ พึงเจริญมหารวิปัสสนา 18 อยู่ พึงเจริญโพธิปักขิยธรรม 37 อยู่ เป็นอริยวงศ์ข้อที่ 4 ข้อปฏิบัตินี้ถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา เพราะมุ่งแสดงถึงธรรมที่เป็นส่วนแห่งการปฏิบัติเพื่อบรรลुธรรม และธรรมที่ลึกซึ้ง 4 หมวดมีสติปัฏฐาน 4 เป็นต้น ธรรมเหล่านี้จัดเป็นธรรมที่เป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้ หรือโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ เป็นธรรมที่ภิกษุในพระพุทธศาสนาต้องยินดีในการทำทำให้เกิดขึ้น ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมควรเจริญอริยวงศ์ปฏิบัติข้อที่ 4 โดยความมุ่งหมายแล้วได้แก่ หลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม ธรรมเหล่านี้เป็นธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้ คือ เกื้อกูลแก่การตรัสรู้ เกื้อหนุนแก่อริยมรรคเป็นที่น่าสังเกตว่า อรรถกถาอริยวงศ์สูตรไม่ได้ระบุวิธีปฏิบัติสำหรับเจริญกุศลและละอกุศลไว้ชัดเจนนัก แต่เมื่อพิจารณาจากสาระสำคัญแล้วพบว่า ความมุ่งหมายของปฏิบัติข้อนี้คือ การพัฒนาตนสู่ความเป็นพระอริยเจ้า ดังนั้น ปฏิบัติข้อที่ 4 ของอริยวงศ์นี้หมายรวมถึงข้อปฏิบัติอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายกับโพธิปักขิยธรรม 37 ประการด้วยนิรวณมีความหมายคือ เครื่องหน่วงเหนี่ยว เครื่องกางกั้น เครื่องรัตรึง เครื่องตรึงตราประกอบไปด้วย กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกัจะ และวิจิกิฉา ทอนกำลังปัญญา เพราะทำวิปัสสนาปัญญาให้เสื่อมกำลัง เป็นธรรมที่เป็นข้าศึกต่อการเจริญภาวนาสมาธินิรวณจึงเป็นสังขารชั้นธรรมาภิธรรมประการหนึ่งในทางอกุศล ในขณะที่เดียวกันนิรวณตัวเดียวกันนี้เป็นธรรมารมณ์ชนิดหนึ่งซึ่งเป็นอุปการะสำหรับการฝึกฝนตามหลักในมหาสติปัฏฐานสูตร โดยรู้ชัดถึงนิรวณทั้ง 5 ที่มีอยู่ภายในของเรา เพื่อให้เกิดสติ รู้เท่าทันนิรวณ มิให้นิรวณครอบงำจิต และ พิจารณาสภาวะนิรวณ ตามความเป็นจริง นิรวณแต่ละตัวมีสภาวะดังนี้

การเจริญวิปัสสนาภาวนาให้บรรลुถึงมรรคผลนิพพานได้จริง ในพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาท่านได้รจนไว้ ที่แสดงอ้างอิงหลักฐานที่มาของแต่ละข้อความไว้อย่างชัดเจน ระบุเชิงอรรถไว้ครบถ้วนดังที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อสติ สัมปชัญญะ และ ความเพียร เจริญขึ้น มีความต่อเนื่องและเข้มแข็ง นิรวณจะค่อย ๆ บรรเทาลงจนนิรวณที่เกิดขึ้นไม่มีอิทธิพลเหนือจิตใจ ผู้ปฏิบัติสามารถควบคุม กาย วาจา และ ใจ ไม่ให้ไหลตามกระแสนิรวณได้ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากนิรวณจะค่อย ๆ บรรเทาหรือลดลงตาม ผู้ที่มีสติสัมปชัญญะ สามารถยับยั้งด้านทานแรงนิรวณ ก่อนจะทำอะไรจะพิจารณาใคร่ครวญผลดี ผลเสียและไม่ทำตามกิเลส อันเป็นการตอบสนองนิรวณ

หลักธรรมที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นการปฏิบัติกรรมฐาน อันจะช่วยเกื้อกูลให้การปฏิบัติกรรมฐานบรรลุผลสำเร็จ โดยมุ่งหวังให้ผู้ปฏิบัติมีการพัฒนาอินทรีย์ เพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณตามลำดับที่สมบูรณ์ จนบรรลุมรรคผล นิพพาน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่าเมื่อผู้ใดปฏิบัติตามหลักธรรมและรักษาศีลตามในสามัญญผลสูตรแล้วจะสามารถนำมาเป็นพื้นฐานแนวทางในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาจะเป็นประโยชน์ทั้งนี้อาจเป็นการเกื้อกูลต่อผู้ที่สนใจนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตและเพื่อให้พระพุทธรูปศาสนาดำรงสืบต่อไป เพราะผู้สมบูรณ์ด้วยศีลสมบูรณ์จะไม่ละเลยที่จะระมัดระวังไม่ให้เกิดข้อผิดพลาด ระลึกอยู่เสมอ ไม่ให้จิตตกต่ำ ประพฤติตามครรลองครองธรรม ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “การทำจิตให้บริสุทธิ์ปราศจากบาปทั้งปวง มีจิตไม่พยายาบาท มีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ ปราศจากความง่วงเหงาหาวนอน มีสติสัมปชัญญะอยู่ ทำจิตให้บริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบภายใน ชำระจิตให้บริสุทธิ์ไม่มีความลังเลสงสัยในพระพุทธรูป พระธรรมและพระสงฆ์ได้แล้ว มีกุศลธรรมอยู่ กำลังปัญญาย่อมเกิดขึ้นได้” หากไม่ปฏิบัติตามนี้ก็จะเกิดผลเสียอาจจะทำให้จิตตกต่ำนำไปสู่อกุศลธรรมได้ แนวทางแห่งการดับทุกข์หรือความสิ้นไปแห่งกิเลสทั้งปวง ที่เป็นทางให้ถึงอสังขตธรรม (นิพพาน) ได้แก่ สมณะและวิปัสสนา โดยการอบรมพัฒนาปัญญาให้รู้ตามความเป็นจริง ด้วยการเจริญวิปัสสนาตามแนวทางที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ สติปัฏฐาน 4 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาโดยอาศัยข้อกำหนดเป็นสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เป็นกรอบปฏิบัติที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมภายในให้เจริญขึ้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตโต, 2559) เป็นลักษณะของบรรพชิตที่นำไปสู่ความศรัทธาเลื่อมใสของหมู่ชน สามารถนำความรู้ที่เกิดขึ้นจากการสัมผัสแหล่งเรียนรู้และสามารถเพิ่มทักษะในการนำไปปฏิบัติได้จริง (พระอัมพวัน นิลโน และ ธาณี สุวรรณประทีป, 2565) เมื่อเข้าใจแล้วจึงลงมือปฏิบัติคือ ทดลองฝึกปฏิบัติตามที่ได้เรียนมา และการปฏิบัตินี้จะนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริง (Damnoen et al., 2021) การบูรณาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตในการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม (พระอรรถชาติเดชดำรง, 2566) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำไปใช้ด้วยความรอบคอบ (Tan & Damnoen, 2020) ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา (โยตะ ชัยวรมันกุล และคณะ, 2566) ความรู้ ควบคู่กับการมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม ด้วยการปฏิบัติตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างสุขสงบ (ปริยพร วิศาลบุรณ์ และคณะ, 2566) และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (Klompok et al., 2023)

จุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ การแสวงหาเพื่อหลีกออกจากทุกข์ เพื่อความพ้นจากทุกข์ เพื่อหนทางแห่งการดับทุกข์ อันเป็นแนวทางพัฒนายกสภาพจิตใจของมนุษย์เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางปัญญา

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสามัญญผลสูตรเป็นกระบวนการฝึกฝนจิตใจให้สามารถดำเนินชีวิตให้มีความสุข ให้มีความสำคัญกับการรักษาศีลเพราะศีลเป็นเกราะป้องกันรักษาไม่ให้กุศลเกิด ส่งผลต่อการประพฤติดีปฏิบัติธรรมให้มีความเจริญก้าวหน้าไม่มีอุปสรรคขวางกั้น สามารถบรรลุธรรมจนถึงซึ่งมรรคผล นิพพาน

สรุป

หลักธรรมต่างๆที่พระภิกษุได้นำมาปฏิบัติที่ปรากฏในสามัญญผลสูตร ได้แก่ อินทรีย์สังวร การมีสติสัมปชัญญะ การอยู่อย่างสันโดษ การละนิวรรณ์ 5 ทำให้นักบวชในพระพุทธศาสนามีความประพฤติสงบเรียบร้อย นำศรัทธา นำเลื่อมใส มีวัตรปฏิบัติควรแก่การนับถือ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสามัญญผลสูตร พบว่าอินทรีย์

สังวร คือ การสำรวมระวังอินทรีย์ 6 หรือสำรวมอายตนะ คือสิ่งที่เชื่อมต่อกันก่อให้เกิดความรู้สึกรวม 2 ประเภทคือ อายตนะภายในและอายตนะภายนอก อายตนะภายในหมายถึงสิ่งที่เชื่อมต่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติภายในตัวคนเรามี 6 ประเภท คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอกหรืออารมณ์ หมายถึง สิ่งที่เชื่อมต่อที่มีอยู่ตามธรรมชาติอยู่ภายนอกตัวคนมี 6 ประเภท คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ การเจริญวิปัสสนาต้องกำหนดรูป-นามเป็นอารมณ์ ถ้ากำหนดได้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อันเป็นอาการของรูป-นามตามความเป็นจริง จึงจะเกิดผลประโยชน์สูงสุดจนสามารถเข้าถึงซึ่งมรรคผล นิพพาน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรนำหลักธรรมมาการจัดการกับปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง แบบระยะยาว สามารถ อยู่ปฏิบัติธรรมได้แบบไม่จำกัดเวลา สำนักปฏิบัติธรรมควรมีพระวิปัสสนาจารย์คอยดูแล และสอบอารมณ์ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นประจำ เพื่อ ความเข้าใจ และความก้าวหน้าในการปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสมณะที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก
2. ศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสมณะในสมัยพุทธกาล

เอกสารอ้างอิง

- ปรียพพร วิศาลบุรณ์, สุรัสมิภา รอดมณี, เนาวนิจ พึ่งจันทร์เดช และ เบญญาภา ทนต์ประเสริฐเวช. (2566). จิตบำบัดตามแนวพุทธจิต: บทวิเคราะห์ในมิติทางการพยาบาล. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(1), 120-140.
- พระพุทโธสมเถระ. (2554). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค* แปลโดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- พระภิกษุทันตะ อาสภมหาเถระ. (2513). *วิปัสสนาที่ปณีฎีกา*. ชลบุรี: วัดภิกษุทันตะอาสภาราม.
- พระราชวรมนู และคณะ. (2538). *วิมุตติมรรค*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- พระอรรถชาติ เดชดำรง. (2566). การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม : มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 5(2), 481-492.
- พระอำพัน นิลโน และ ธาณี สุวรรณประทีป. (2565). การปฏิบัติวิปัสสนาในวิถิตถนสูตร. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 5(2), 538-545.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โยตะ ชัยวรมันกุล, พระครูโสภณวิธานวัตร, สุพัฒน์ ชัยวรรณ, สายน้ำผึ้ง รัตนงาม และ ธนัษพร เกตุคง. (2566). พุทธนวัตกรรมาวา 4 เพื่อเพิ่มพลังของผู้สูงอายุ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(2), 611-625.
- สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 47). กรุงเทพฯ: เพ็ทแอนด์โฮม.

- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135.
- Klomkul, L., Damnoen, S., Sawasdee, U., & Wilairadtanakun, A. (2023). Network Development of Buddhist Communication Innovative Space For Media Literacy of Thai Youths. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture*, 35, 919-935.
- Tan, C. C., & Damnoen, P. S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path Approach in the Study of Consumer and Organizational Behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1–20.